

Izlaganje sa znanstvenog skupa
327(497.5:100–622NATO)“199”
355.356(497.5:100–622NATO)

Republika Hrvatska u euroatlantskoj zajednici

VLATKO CVRILA*

Europa je kroz svoju povijest doživljavala različite vrste sukoba – od religijskih, klanovskih, državnih, do ideoloških. Stoga i ne treba čuditi što se u središnjem mjestu europske filozofske i političke misli nalazi stvaranje stabilne i sigurne okoline u kojoj bi se nasilje svelo na najmanju moguću mjeru, odnosno potpuno uklonilo. Ideje o stvaranju zajednice u kojoj bi se jamčio mir i stabilnost, odnosno sigurnost država, a kasnije i pojedinaca, zaokupljale su mnoge znanstvenike, političare, književnike, vojnike, itd. U tome se više-manje uspijevalo, odnosno Europa je u određenim vremenskim razdobljima živjela u relativno stabilnim uvjetima, bez velikih ratova i nasilja. No, dvadeseto stoljeće donijelo je Europi dva velika svjetska rata i mnoštvo problema u izgradnji stabilne i sigurne okoline. Za Europu su novi problemi nastali krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina, kad se raspao mehanizam koji joj je jamčio 45-godišnju stabilnost. Europa se ponovno našla u traženju adekvatnog modela sigurnosti, odnosno mehanizama koji mogu jamčiti mir, stabilnost i sigurnost.

Euroatlantska sigurnost

Prostor u kojemu treba postići spomenute vrijednosti nakon Drugog svjetskog rata proširio se euroatlantskim područjem, tako da i mi danas govorimo o euroatlantskoj zajednici. Središnje mjesto u njoj svakako ima NATO, vojno-politička organizacija koja je preživjela kraj “hladnog rata”, transformirala se i prilagodila novim izazovima. Ona je jamac stabilnosti u zajednici, te s tim ciljem razvija sljedećih pet elemenata:

1. Euroatlantsko partnersko vijeće – *The Euro-Atlantic Partnership Council* (EAPC)
2. Partnerstvo za mir
3. NATO i Rusija
4. NATO i Ukrajina
5. Mediteranski dijalog.

Ono što možemo primijetiti iz ovih pet elemenata jest kako se europska stabilnost i sigurnost razvijaju na modelima koji podrazumijevaju široko sudjelovanje i suradnju na dobrovoljnoj osnovi, odnosno kako se unutar ove strukture nalaze i elementi koji nastoje izgrađivati određenu ravnotežu u euroatlantskom prostoru (što je svojevrsni

* *Vlatko Cvrtila*, docent Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na predmetu Opća politička geografija i geopolitika.

ostatak iz razdoblja “hladnog rata”). Posebno zanimljivo mjesto u toj strukturi zauzima Partnerstvo za mir (*Partnership for Peace – PfP*).

Partnerstvo za mir

Partnerstvo za mir od svog je nastanka prolazilo kroz različite vrste izazova. Oni su se kretali od definiranja same ideje, preko oblikovanja glavnih sadržaja, do različitih pristupa prema programu unutar članica NATO-a, odnosno između država koje su postale partneri u programu. Takav razvojni put utjecao je i na stvaranje određenog nerazumijevanja samoga programa, odnosno funkcije koju bi on trebao imati u europskoj sigurnosti.

Jeffrey Simon tvrdi kako se Europi početkom devedesetih dogodio “sigurnosni potres” koji je potaknuo stvaranje novih odnosa i novih mehanizama stabilnosti. Kao rezultat tih procesa nastaje novi mehanizam za stabilnost u Europi – suradnja. Dakle, nije se više inzistiralo na čvrstim oblicima savezništva, već se pokušalo s nešto neobaveznijim mehanizmom, koji je bio i primjeren tadašnjoj geopolitičkoj situaciji. Suradnja se trebala ostvarivati preko Sjevernoatlantskog vijeća za suradnju (NACC), koje je osnovano u studenom 1991. godine. Nekadašnji neprijatelji imali su priliku zajedno sjesti i porazgovarati o suradnji na području sigurnosti, odnosno istočnoeuropske države počele su se susretati s informacijama kako sigurnost jedne države nije samo sadržana u vojsci i njezinim aktivnostima. Kada se suradnja pokazala nedovoljnim mehanizmom za rješavanje pitanja stabilnosti, pristupilo se razvijanju novoga mehanizma-partnerstva. Početkom 1994. godine promoviran je program Partnerstvo za mir. Stabilnost u Europi počela se izgrađivati kroz “praktično partnerstvo”. Od neobaveznih multilateralnih dijaloga koji su se prakticirali kroz mehanizme suradnje, došlo se do razvoja bilateralnih odnosa na relaciji partneri i NATO u obliku individualnih partnerskih programa i razlikovanja u razini spremnosti na suradnju. Sadržaji aktivnosti su se proširili.

Sastanak u Madridu 1997. godine donio je nove promjene u definiranju mehanizama koji trebaju pridonijeti stabilnosti u Europi. Sjevernoatlantsko vijeće zamijenjeno je Euro-atlantskim partnerskim vijećem (EAPC), stvoreno je tijelo za suradnju između NATO-a i Rusije (Stalno zajedničko vijeće – PJC) i Komisija za suradnju NATO – Ukrajina. Dakle, europska sigurnost proširena je posebnim bilateralnim odnosima između Saveza i dvaju strateški važnih partnera u europskoj stabilnosti – Rusije i Ukrajine. Istovremeno, tri države pozvane su u članstvo NATO-a. Neki autori primanje Poljske, Češke i Mađarske uzimaju kao dokaz da je program PfP svojevrsna čekaonica ili trening dvorana za ulazak u Savez.

Prošlogodišnji sastanak NATO-a u Washingtonu potvrdio je PfP kao jednu od važnih aktivnosti Saveza. Osim toga, promovirana je *Defence Capabilities Initiative* s ciljem poboljšanja interoperabilnosti među savezničkim snagama, ali i između Saveza i partnerskih država koje se nalaze u PfP-u. Otvaranjem mogućnosti za kreiranje *Membership Action Plan* – MAP i oblikovanjem trećeg kruga PARP programa (*Planning and Review Process*) stvoreni su uvjeti za tješnju suradnju između partnerskih država i NATO-a za zajedničke aktivnosti. NATO je također razvio operativni koncept koji treba omogućiti sudjelovanje u vojnim operacijama nacionalnih ili višenacionalnih snaga u akcijama koje ne podrazumijevaju aktivnosti sukladno članku 5. Temeljnog

ugovora. MAP je praktični korak prema pripremi za primanje u članstvo i obuhvaća pet područja aktivnosti: političko i gospodarsko, obrambeno, resursi, sigurnost i pravno uređivanje pitanja obrane i sigurnosti. Danas se države unutar PfP-a razlikuju upravo po tome imaju li MAP ili ne (9 ih ima, a 16 ne). Države u MAP-u jesu: Latvija, Litva, Estonija, Rumunjska, Bugarska, Slovačka, Slovenija, Makedonija i Albanija. Države izvan MAP-a su sve ostale: Rusija, Ukrajina, Bjelorusija, Moldova; četiri neutralne: Austrija, Finska, Švedska, Švicarska; tri kavkaske: Gruzija, Armenija, Azerbejdžan, i četiri srednjoazijske: Kazahstan, Kirgistan, Turkmenistan i Uzbekistan.

Iskustva država u PfP-u

Iskustva su različita, ali bi se ipak mogla opisati jednom rečenicom: u gotovo svim državama dolazi do velikih sukoba između političkih ambicija vlade te stvarnih mogućnosti države i vojne organizacije u ispunjavanju određenih zahtjeva (posebice u prihvaćanju standarda). Primjerice, države koje danas imaju MAP trebale bi, prema NATO *Standardized Agreements* ispuniti 1169 zahtjeva. Političke ambicije vrlo često nameću ono što određena država ne može ispuniti, ili to može vrlo teško i uz velika odricanja. Tako se često događa da se umjesto stvaranja sigurne okoline i statusa proizvođača sigurnosti, država i dalje nalazi u statusu potrošača sigurnosti, a takvim statusom ne pridonosi ni svojoj, niti zajedničkoj sigurnosti.

Republika Hrvatska i PfP

Zbog hrvatske javnosti, koju se tek upoznaje s tim programom, pri čemu je, mora se i to reći, pokazan priličan nedostatak informacija, kako kod nekih predstavnika državne administracije tako i kod medija, važno je ponoviti, odnosno ustvrditi što zapravo PfP nije. Vjerojatno će tako biti lakše shvatiti što on jest:

1. PfP nije institucija
2. PfP ne daje sigurnosna jamstva (kao NATO), osim djelomična u skladu s člankom 5. Temeljnog ugovora Saveza
3. To nije čekaonica ili trening dvorana za punopravno članstvo u Savezu
4. To nije program u kojemu se nalaze samo države izvan Saveza. U njemu se nalaze i države koje su članice Saveza i program jednim dijelom služi za transformaciju Saveza i njegovih aktivnosti
5. Program nije BESPLATAN. Njega plaća Savez i svaka pojedina država.

Vjerojatno ne treba podsjećati na koji je način hrvatska javnost reagirala na primanje Republike Hrvatske u Partnerstvo. To je prvi i značajan korak diplomatskih nastojanja nove hrvatske vlasti. No, valja reći i to da je Republika Hrvatska sudjelovala u brojnim aktivnostima u PfP-u, iako formalno nije bila članica. Hrvatska je bila pozivana na mnoge aktivnosti koje su organizirale druge države, pa je tako “skupila” godišnje više aktivnosti od nekih država koje već formalno pripadaju programu.

Na temelju vlastitog iskustva, ali i iskustva drugih država, uzimajući u obzir njihove specifičnosti, predstoji nam jasno oblikovanje hrvatske strategije djelovanja u Partnerstvu. Pri tome valja paziti da se ne učine sljedeće pogreške:

1. Prenaglašavanje aktivnosti u okviru Partnerstva na štetu drugih aktivnosti u sistemu nacionalne sigurnosti

Hrvatska se danas nalazi u okruženju u kojemu se dvije države nalaze u NATO-u, tri su države članice Partnerstva (Slovenija + NATO države – Italija i Mađarska), četiri su članice OESS-a (Slovenija, Italija, Mađarska i BiH), tri su sudionici Pakta za stabilnost jugoistoka Europe (Slovenija, Mađarska i BiH), jedna je isključena iz članstva OESS-a (SRJ), dvije (ili tri) ne sudjeluju u Partnerstvu za mir (BiH, SRJ, Crna Gora). Osim toga, Hrvatska graniči sa SRJ koja se može uzeti kao nestabilno područje, odnosno zona visokog rizika s velikim mogućnostima za otvaranje različitih vrsta nasilja. Najveći vanjski izazovi razvijanju partnerskih odnosa u okviru PfP-a, onakvih kakvi su zacrtani u Washingtonu prošle godine, dolaze upravo iz navedenog područja. Kako će se Hrvatska snalaziti u takvom okruženju, odnosno u kojoj mjeri sudjelovanje u programu PfP-a može Hrvatskoj donijeti određena sigurnosna jamstva? U cijeloj toj priči pomalo se zaboravlja na jednu bitnu dimenziju hrvatske nacionalne sigurnosti, a to je razvijanje regionalne suradnje i stabilnosti.

2. Zanimarivanje u razvoju regionalnih političkih, sigurnosnih i gospodarskih inicijativa

Valja naglasiti kako sadržaji koji se razvijaju i mogu razvijati unutar PfP-a imaju potencijale za izgradnju regionalnih odnosa, odnosno regionalne stabilnosti, no postavlja se pitanje imamo li mi u Hrvatskoj, ili hoćemo li imati u stvaranju našega individualnog programa za partnerske aktivnosti u okviru PfP-a, u vidu aktivnosti koje bi se trebale razvijati s ciljem razvoja regionalne stabilnosti? Koje bi to mehanizme Hrvatska mogla razvijati? S kojim partnerima, odnosno s kojim državama? Hoće li se u početku, kao glavni mehanizam regionalne suradnje, koristiti suradnja, ili bi se moglo koristiti partnerstvo, ili kombinacija? To su sve pitanja o kojima bi trebalo svakako voditi računa prilikom oblikovanja naših želja za djelovanja unutar programa.

3. Zanimarivanje obveza koje proizlaze iz hrvatskog pravnog uređenja

Pri tome dakako ne treba zaboraviti i zaštitu onih vrijednosti koje smo zapisali u Ustavu. Primjerice, vrlo se važnim pitanjem u aktivnostima PfP-a pojavljuje zaštita okoliša. Tko će sanirati posljedice određenih vojnih vježbi?

4. Izbjegavanje izgradnje oružanih snaga u dva pravca

Treba posebno upozoriti na ovaj problem. Postoje veliki problemi u izbjegavanju ove zamke kod država koje se nalaze u Partnerstvu, posebno kod onih koje su ušle u MAP. U čemu se ona ogleda? Većina država dio svoje vojne strukture prilagođava zahtjevima PfP-a i obvezama koje proizlaze iz MAP-a. No, kako nemaju dovoljno resursa da svoje cjelokupne snage uključe u te procese, postoji velika opasnost da će se oružane snage razdvojiti na one koje imaju obvezu sudjelovanja u PfP aktivnostima, ali istovremeno imaju i zadaće u nacionalnoj obrani, te na one koje imaju isključivo zadaće u obrani. Takva podjela zapravo vodi slabljenju moći nacionalne obrane, što bi Hrvatska trebala svakako izbjeći. Bojim se da se o tome premalo razmišlja.